

## KURASHCHILARNING TEXNIK-TAKTIK HARAKATLARNI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

*Qayipnazarov N.B*  
*CHDPU talabasi*

Kurashchilarning texnik-taktik tayyorgarlik ko'rsatkichlari yordamida malakali kurashchilar tayyorgarligi darajasini miqdoriy jixatdan aniqlash uchun musobaqa faoliyatini qayd etish va kuzatishning xar xil usullaridan foydalanish zarur. Bunday usullarga: kinoga olish, videomagnitofonga yozib olish va turli ramzlar yordamida stenografiya usulida qayd etish va boshqalar kiradi. Kinoga olish va videomagnitofon yozuvlari qimmatga tushadigan usullar bo'lganligi uchun xar doim ulardan foydalanishning iloji bo'lavermaydi. Shuning uchun bellashuv bayonnomalarida turli texnik-taktik xarakatlarni xilma-xil belgilar-ramzlardan foydalanib qayd etish qo'l keladi. Belbog'li kurashchilarning texnik-taktik xarakatlarni qayd etish uchun qo'llaniladigan ramzlar tizimi ishlab chiqilgan. Mazkur tizim quyidagilarni o'z ichiga oladi. Belbog'li kurashchilarning texnik-taktik tayyorgarlik darajalari o'sishini baxolash usullari. Belbog'li kurashchilarning texnik-taktik tayyorgarlik darajalaridagi o'sish baxolari, yuqorida aytib o'tilganidek, texnik-taktik tayyorgarlik ko'rsatkichlarini mos ravishda bazaviy [asosiy] ko'rsatkichlar bilan taqqoslash yo'li orqali aniqlanadi.

Tadqiq etilayotgan masalalarning xususiyatlariga qarab darajalar o'sishini baxolashning quyidagi usullardan foydalanildi: differensial, majmuali va aralash usuli. Kurashchilarning texnik-taktik tayyorgarlik darajasining o'sishi qanday ekanligini tushuntirib o'tamiz. Kurashchilar texnik-taktik tayyorgarlik darajasi qotib qolgan, turg'un kattalik emas. Sport mashg'ulotlari pedagogik jarayonidagi xilma-xil ijobiy yoki salbiy omillar ta'sirida texnik-taktik tayyorgarlik darajasi vaqt o'tgan sayin gox yuksalib, gox pasayib turadi. Kurashchilar tayyorgarligining vaqt birligidagi bunday o'zgarishlari texnik-taktik tayyorgarlik darajasidagi dinamikasini ifodalaydi. Xatto yuqori malakali kurashchining o'zi "formani ushlab turganligi" ni ta'kidlayotgan bo'lsa xam, uning qandaydir texnik-taktik tayyorgarlik ko'rsatkichlari ushbu vaqt mobaynida o'zgarib turadi.

Trener-pedagoglar xar bir mashg'ulot jarayonida sportchining xar tomonlama tayyorlanishini ichki bir sezgi yordamida nazorat qilib boradilar, mashg'ulotlar rejasiga muayyan o'zgarishlar kiritadilar, qo'yilgan vazifalarning amalga oshirilishiga erishadilar. Ammo miqdoriy baxolar tizimining va usullarining yo'qligi sport mashg'ulotlari samaradorligini pasaytirib yuboradi.

## Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

Sport tayyorgarligi pedagogik jarayonida tayyorgarlikni bir tomondan, bir necha tomondan va butun tayyorlanish jarayonini yaxlit xolda baxolash zaruriyati mavjud. Kurashchilarning texnik-taktik tayyorgarlikni baxolashning differensial usuli. Mazkur usulning mohiyati bir yuqori malakali kurashchining texnik-taktik tayyorgarlikdagi aloxida ko'rsatkichlarini boshqa malakali kurashchining xuddi shunday ko'rsatkichlari bilan yoki muvofiq bazaviy ko'rsatkichlar bilan taqqoslashdan iborat. Kurashchilarning texnik-taktik tayyorgarlik darajasini baxolashning majmualiy usuli. Kurashchilarning texnik-taktik tayyorgarlik darajasini baxolashning majmualiy usuli chiqariladigan qarorlarni asoslash uchun texnik-taktik tayyorgarlik darajasini birgina ko'rsatkich orqali tavsiflash zarurati paydo bo'lganda qo'llanadi.

Kurashchilarni texnik-taktik tayyorgarlikning bunday ko'rsatkichi umumlashtirilgan ko'rsatkich deb, texnik-taktik tayyorgarlik darajasining shunga muvofiq baxosi majmualiy baxo deb ataladi. Kurashchilarni texnik-taktik tayyorgarlikning umumlashtirilgan ko'rsatkichi majmualiy, texnik-taktik tayyorgarlikning barcha xususiyatlarini yoki muayyan xususiyatlari guruxini, ya'ni xujum yoki ximoya xarakterlarini, xajm va xilma-xillikni va x.k. qamrab oluvchi ko'rsatkich xisoblanadi. Kurashchilarning texnik-taktik tayyorgarlik umumlashtirilgan ko'rsatkichlari mashg'ulot jarayoni dasturlarini taxrir etish uchun maqsadli topshiriqlar bo'lib xisoblanishi xamda model tavsifnomalarining uchinchi darajali ko'rsatkichlari sirasiga kiritilishi lozim. Uchinchi darajali "model tavsifnomalari"-sport faoliyati samaradorligini tushirib yuborgan yoki uning o'sishiga yordam bergan ma'lumotlar yig'indisi bo'lmish ko'rsatkichlardir, u mashg'ulot jarayoni dasturiga taxrir kiritish uchun maqsadli topshiriqlar bo'lib qolishi kerak. Kurashchilarning texnik-taktik tayyorgarlik darajasini baxolashning aralash usuli. Kurashchilarning texnik-taktik tayyorgarlik darajasini baxolashda o'rtaga qo'yiladigan masalalar doim xam yuqorida ko'rib chiqilgan bir yoki ikki usul: differensial yoki majmualiy usullar yordamida xal etilavermaydi. Bu, masalan, quyidagi xollarda yuz beradi: -texnik-taktik tayyorgarlik aloxida ko'rsatkichlari yig'indisi ancha keng imkoniyatlarga ega bo'lib, bazaviy ko'rsatkichlar yig'indisi bilan shunday qo'shib ketsaki, differensial usulning qo'llanilishi umumlashtirilgan xulosalar chiqarishga imkon bermasa; -mavjud majmualiy ko'rsatkich texnik-taktik tayyorgarlikdagi kurashchilarning tayyorgarligiga to'la baxo berish uchun xisobga olinishi zarur bo'lgan muxim jixatlarini xisobga olmasa. Bunday xollarda differensial va majmualiy usullar ma'lum darajada birlashib ketgan aralash usuldan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Kurashchilarning texnik-taktik tayyorgarlik darajasini aralash usul asosida baxolash quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

## Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

1. Baxolashdan qo'yilgan vazifalarning qo'llanish o'rni, maqsadi va xususiyatlaridan kelib chiqib, yuqori malakali kurashchilarni texnik-taktik tayyorgarlikning aloxida ko'rsatkichlari guruxlarga birlashtiriladi va xar bir gurux uchun unga mos gurux ko'rsatkichi belgilanadi. Bunda texnik-taktik tayyorgarlikning eng muxim ayrim ko'rsatkichlari guruxlarga birlashtirilmasligi, keyingi taxlillarda aloxida qo'llanilishi xam mumkin .

2. Shu tarzda guruxli va aloxida ko'rsatkichlarning yuzaga kelgan yig'indisi differensial usul bilan texnik-taktik tayyorgarlik darajasini baxolashda yuqorida ko'rib chiqilgan tartibda qo'llaniladi. Shunisi muximki, bunda ko'rib chiqiladigan ko'rsatkichlarning miqdori ancha kamayadi.

Kurashchilarning texnik-taktik tayyorgarlik ko'rsatkichlarini aniqlash xususiyatlari. Kurashchilar texnik-taktik tayyorgarlik baxolarini shakllantirish uchun sport kurashi bo'yicha texnik-taktik tayyorgarlik ko'rsatkichlari tizimi asos bo'lib xizmat qiladi. Biroq ularning qiymatlarini aniqlashda ayrim nomuvofiqliklar yuzaga keladiki, agar ular e'tiborga olinmasa, texnik-taktik tayyorgarlikni baxolash xech qanday samara bermaydi. Masalan, O'zbekiston terma jamoasi belbog'li kurashchilari guruxining respublika miqyosidagi musobaqalar bo'yicha aniqlanadigan ko'rsatkichlari baxosi bir xil darajaga ega bo'lsa, xuddi shu guruxning yuqoriroq toifadagi musobaqalarda aniqlanadigan ko'rsatkichlari baxosi boshqa darajada bo'ladi . Muammo yuzaga keladi: yuqori malakali kurashchilarni tayyorlashda nimalarga e'tibor berish va nimalardan foydalanish kerak? Bu xolda baxolash uchun ko'rsatkichlarning sport tayyorgarligi maqsadli vazifalariga muvofiq darajadan foydalanish zarur bo'ladi. Ya'ni, agar murabbiy va yuqori malakali kurashchi O'zbekiston birinchiligi yoki shunga teng darajadagi musobaqada muvaffaqiyatli qatnashishni o'z oldilariga maqsad qilib qo'ygan bo'lsalar, unda ko'rsatilgan darajadagi musobaqalarga oid bellashuvlarda belgilangan ko'rsatkichlardan foydalanadilar . Zero, texnik-taktik tayyorgarlikni baxolash uchun maxorati taxminan bir xil bo'lgan belbog'li kurashchilarning bellashuvlari bayonnomalarini taxlil etishga to'g'ri keladi. Demak, sport ustasi bilan ikkinchi toifali belbog'li kurashchining bellashuvi texnik-taktik tayyorgarlik ko'rsatkichlari sport ustasi bilan ustalikka nomzodning bellashuvi ko'rsatkichlariga qaraganda kamroq axborot berishga qodir . Kurashchi tayyorgarligining maqsadi, osiyo va jaxon chempionatlari kabi eng yirik musobaqalarda ishtirok etishdan iborat bo'lgan xollarda texnik-taktik tayyorgarlik ko'rsatkichlari yuqori malakali [eng kuchli] malakali kurashchilar bilan o'tkazilgan bellashuv bayonnomalariga asosiy e'tiborni qaratish lozim. Bazaviy ko'rsatkichlar darajasiga chiqolmagan malakali kurashchilar navbatdagi mashg'ulotlar jarayoni

## Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

rejalariga tegishli o'zgartirishlar kiritib, o'sha g'oliblar darajasiga erishishni o'zlari uchun yaqin vaqtlar ichida bajarilishi kerak bo'lgan vazifa qilib qo'yimoqlari zarur texnik-taktik tayyorgarlik darajasi bazaviy ko'rsatkichlardan yuqoriroq bo'lgan boshqa kurashchilar esa ko'rsatkichlar qiymatini yana xam yuqoriroq toifadagi musobaqa natijalariga ko'ra baxolasalar maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu xolda mazkur kurashchilar yanada mas'uliyatliroq musobaqalarda sovrinli o'rinlarni egallashni ko'zlamoqlari kerak.

### ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Urinboevna, U. Z., Burkhanovich, D. B., & Ismailovna, Y. F. (2022). New technologies for the development of strength qualities Youth. *International journal of social science & interdisciplinary research issn: 2277-3630 Impact factor: 7.429*, 11(11), 220-224.
2. Akramjonovich, Y. I., & Ismailovna, Y. F. (2023). Development and Improvement of The Motor Qualities of Volleyball Players Based on The Educational and Training Process. *Journal of Advanced Zoology*, 44(S6), 1499-1503.
3. Ilyosovich, M. S. (2023). Improving physical education of students with fatigued health. *International journal of social science & interdisciplinary research issn: 2277-3630 Impact factor: 7.429*, 12(10), 32-35.
4. G'ayratovich, S. S., & Akramjonovich, Y. I. (2023). Development principles of young sportsmen's strength by updated technologies. *International journal of social science & interdisciplinary research issn: 2277-3630 Impact factor: 7.429*, 12(12), 32-34.
5. Dexqonov B.B. (2022). Spiritual Training of Young Athletes. *International journal of social science & interdisciplinary research issn: 2277-3630 Impact factor: 7.429*, 11(04), 144-146.
6. Abdukhamidovich, Moydinov Iqboljon. "IMPROVING THE FUNCTIONAL SKILLS OF THE BELT WRESTLER." *Open Access Repository 9.9* (2023): 109-114.
7. Abdukhamidovich, Moydinov Iqboljon. "DEVELOPING TECHNICAL TRAINING OF WRESTLERS WITH SPECIAL MOVING GAMES." *Open Access Repository 9.9* (2023): 130-136.
8. Abdukhamidovich, Muydinov Iqboljon, Sarukhanov Arsen Albertovich, and Azizov Mukhammadjon Azamovich. "Physical culture as a motor factor of mental performance of adolescents." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429* 11.11 (2022): 128-134.